

Bilge Karasu Anlatılarında Hayvanlar ve Dirim

Özgür Taburoğlu

Doktor

Hacettepe Üniversitesi

Sosyoloji Bölümü

ORCID: 0000-0002-2088-1779

ozgurtaburoglu@gmail.com

Taburoğlu, Özgür. "Bilge Karasu Anlatılarında Hayvan ve Dirim." *Nesir: Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 2 (Nisan 2022): 147-158.

Bilge Karasu, anlatılarında “öteki” dediğinde aklımıza madun olarak bir insandan çok, hayvan ve biraz da bitki gelir. Ama bir başka hayvanı beriye, öteye yerleştirirken bu sırada bizdeki ötekiliği, hayvanlığı da unutmamak gerekir. Dilin yarattığı zorluklara rağmen yazı “dirimsel olmayı” olanaklı kılabılır. “Yalansız” bir “kendine bakışın” yolları bulunabilir. Hayvanlar metinlerde çoğu zaman kendilik sahibi varlıklar gibi ortaya çıkar. Ama bazen yarı mitik bir simge değeri de kazanabilir. *Lağımlararası ya da Beyoğlu* metninde kediler, kozmik bir dramı sırtlanırlar. Jeolojik oluşumlar tamamlandıktan hemen sonra ilk önce onlar yüzeye çıkar. Kedinin insana ve dirime eř uzaklıkta olabilmesi, onu birincil ve insanca olan ikincil tabiatlara karşı dayanıklı kılar. Yer kabuğu soğduktan sonra öncelikle onlar ortaya çıktığı gibi, eğer bir felaket olursa muhtemelen en son onlar kalırlar geride: “Kediler geziniyordu yalnız” (1991: 13). Yerde, yerin altında veya üstünde nasıl hayatta kalınır sorusuna güçlü cevapları vardır.

Kedi dirim üzerine yerleştiği yüzeye çok yakındır. Zeminin duyumu, kokusu kendisinden önce gelir: “Tanrı bu taşların, avluların, merdiven boşluklarının, bodrumsu dükkânların önce kokusunu yaratmış olsa gerek. Kulları, ondan sonra taşları üst üste koydular, boşlukları ellerinden geldiğince azalttılar, daralttılar, sonra da kedileri saldılar ortalığa diyesim geliyor” (2017d: 16). Her ne kadar ilksel zemini kedilerden sonra ortaya çıkan kullar sıvayıp, düzleştirip, boşluklarını alsalar da kediler onlar arasındaki kırıkları, oyukları bulmayı bilirler. Kedi, dirimle kaybolan bağın son belirtilerinden birisidir. Varlıkla insanın arasına gerilmiş duvarların üzerinde gezinir. Her iki manzaraya da nazır bir yerde durur, bazen insanın dünyasına karışıp sonra belirsiz bir süre ortadan kaybolur. “Bir beliren bir yiten kediler”, metne kendi bildikleri gibi girer ve çıkar. Anlatıcı onların eylemlerine hâkim değildir. Üstelik dramın herhangi bir yerinden, önceki ve sonraki bağlamla ilişkisiz şekilde görünür ve kaybolurlar.

Böyle davranmaları kedilerdeki gizeme işaret etse de genel olarak herhangi bir bulmacanın parçası olmaz. *Kılavuz*’da Gümüş, gizem kazanan hadiseler arasında zan altında görünse de onun da olağan kedi hayatının ötesinde bir tuhaflığı yoktur. Kedi, böyle davranışlarıyla Karasu metinlerinde çizgileri az ya da çok belirgin mizaçlar ortaya koyar. Her ne kadar mizacını belirsiz, kestirilemez davranışlarına borçlu olsa da herhangi bir anlatı kişisinden daha çok kendisi gibidir. Kedilerin bir çeşit yarı-mecaza konu gibi ortada gezinmeleri, sonlu ve sonsuz dünyalar arasında yer değiştirmelerinden ileri gelir. Herhangi bir hayvanın veya insanın da kökensel yeri ve zamanı bu mecaza konu olabilir. Ama kedi, evcil ve vahşi tabiatları aynı anda gövdesinde toplamasından böyle katmanlı bir görüngü olmanın hakkını verir. Diğer hayvanlar insanın dünyasına ya çok yakın, duvarın bu tarafında ya da çok uzak ve öte tarafındadır. Oysa kedi, her eşyanın, yapının, duvarın kenarında, üzerinde yürüyebilmesinden, başka bir dünyanın duyusunu da yanında getirir. Her yere ve duruma uygun davranabilir:

Aç, tok, yarı-aç, yarı-tok, her zaman uykuda, her zaman tetikte [...] sonsuz unutulmuş, eski dere yataklarına doğru inen dam denizinin dalga dorukları hâlinde yaşayıp dolaştıkları hâlde, balıkçının, ciğercinin sesine iki sokak öteden geldiğinde kulak diken (2017d: 20).

Kedi, yer ve gök arasında hem bir yolcu hem de geçit gibidir. Kiremitler üzerinde veya bodrum katında gezinebilir. Aşağılara ve yukarılara hâkim olduğundan kuşlara ve farelere yaklaşabilir. Zeminde sürünen canlılar veya kuşlarla aynı manzaraya yerleşebilir. İnsana sokulduğunda sonsuzluk türünden bir dünyanın duyusunu getirir. İnsan türünün tüm hayvanlarla ortak taşıdığı o “ilkel birlik” duyusunun yeniden belirmesine sebep olur. Böyle bir varlıkla yakınlık, sonsuzla veya başkayla irtibat konusunda çeşitli talim imkânları sağlar. Kedi gibi bir canlıyı sevmek “iyi” olmanın işaretidir; “kedileri seven insan kötü olamaz.” Oysa köpek seven bir başkası “kor-ku” yaratabilir: “Ya zayıf için kötülük edebilir ya da kötü olduğu için köpeklerin dostluğunu arıyor olabilir. [...] Bir köpeği yanı başında tutarak yaşlanan insan kuşku uyandırır.” (2017d: 51, 52) Burada iyi ya da kötü olan kedi veya köpek değil, onlarla kurulan ilişkinin biçimidir. Köpek tabiatı gereği, “dirim ortağı” olmanın gereği haklardan vazgeçip kendisini insanın ayakları dibine bırakabilir. Oysa kedi sonsuzlukla, dirimle bağını korumaktan vazgeçmez. Kedi seven kimse, başkasına sorumluluk duyusunu kaybetmemiş olduğundan değiştiremeyeceği kedi mizacının yükünü sırtlanır. Kediyle bir arada olma çabası aynı zamanda bir çeşit rehneliğe razı olmakla mümkündür; yaşamındaki boşluklara bir köpek yerleştirerek değil de bir başka yaşamla kesişmeyi arzularak. İnsanın içeri kapatabileceği köpeklerse “sadece kendilerinin bildiği gördüğü canavarlara havlamak” dışında pek kendileri gibi davranmazlar.

Lağımların Aralığında

İnsanın yaşam küresinde diğer canlıları yok eden veya görünmez kılan bir şiddet hüküm sürer. İnsan kendi dünyasını sağlam tutmak için başka yaşam alanlarından faydalı olanları içeri kapatıp diğerlerini dışarıda bırakır. Tersinir bir akışı yok eden bu yarı geçirgen dünyada, canlılar birer besin, fayda veya eğlence kaynağı gibi içeri alınır ve dışarıya sürekli yoksunlaşır. Ama mutlak bir kapatmaya ulaşmak imkânsızdır. İnsan dünyası hacim kazandıkça kendi küresi etrafındaki tazyiki artırır ve en küçük gedikten, kesikten içeriye bağımsız olmadığı fauna ve flora parçaları girmeye başlar. Dışarıdaki kürelerin sakinlerine düşen, insan dünyasının lağımı, çöpleri, artıklarıyla yaşamaya çalışmaktır. Her yaşam kaynağını kendisine saklayan, biriktiren, saklayan bir canlıdan artanlarla hayatta kalabilen, “bir su faresi, bir su memelisi gibi görünmez” şekilde kenarda var olabilir. Ama insanın yaşam küresini başka canlılar terk ettikçe orası daha da daralır; “dirim çekilirken” oradaki tehlikenin, tekinsiz varoluşun hacmi büyür.

Oysa dirimle kedi gibi alaka kuran canlılar sayesinde aynı yaşamda bir soluklanma aralığı açılır, oradan bir tazelik içeri girer. Kedi, kapalı yerlerdeki zorunlu açıklıklardan başka yerlere gidip gelir; diğer dünyaların canlıları arasından geri döner. Lağımlar içinde; çatılar, duvarlar veya ağaçlar üzerinde gezindikçe iç içe yaşamların tecrübesiyle odadan, hikâyeden içeri girer ve çıkar. Gökyüzü gibi lağım da tüm dünyaları birbirine bağlayan bir akıştır. İnsanın diğer dünyalarla ilişkisi gibi kirlenmiştir, zelildir ama hâlâ başkalarıyla kökense bir bağdır. Dünyalar kurulup bir zemine kavuşup, hayvanlar üzerlerinde serbest kalıp, türlü oyuklara, yüksekliklere, düzlüklere yerleştikten sonra ayrılmakta olan kürelerin altında akmaya, genişlemeye başlar. Tabiatın daha sıhhatli akarsuları küçüldükçe, dirim geri çekildikçe genişleyen bir başka nehirdir.

Lağımların aktığı yerlerde içerisinde farklı canlıların saklı olduğu “iç dünyaların” olduğu anlaşılabilir. İnsanca dünya diğer yaşamları rögar kapakları altında saklar. Lağım, tüketilen, yok edilen başka dünyaların artığı gibidir. Dirimle kurulan bağlantının, geçişimin, kesişimin işareti olduğu kadar kaybolan, geri çekilen, kararan, kirlenen bir yeryüzünün de belirtisidir. “Donmuş” zannedilen insan dünyasının arkasında, altında bir “süreklilik” belirtisidir. Yeryüzü ve insan arasında, “bağlılaşık” canlılarla işe yaramaz artıkler üzerinden kurulan bir iletişim ağıdır. Lağım; zaman ve yerin bulunduğu ve geçmişte ve şimdide, burada ve ötede oluşa imkân veren bir “geçit”, bilim-kurgu metinlerde portal denilen aralık yerler gibidir. Bu yüzden lağımın kendi yolunu bularak aktığı “kapkara zemini” ve “eskinin kokmuşluğunu” duymak, şimdiye bakmaya da olanak sağlar.

Kedinin çok geniş bir aralıktan, lağımların zeminiyle gökyüzü arasında bir yerlerden kendisiyle getirdiği tecrübeler, “insanca duygu ve düşünce kırıntılarına”, yoruma, anlaşılır olmaya direnir. Kediye dışarıdan bakan için bazı tuhaf davranışlar gibi duyulur. Beklentisiz bir “can yoldaşlığından” fazlasına imkân vermeyen bir özerklikle insanın yanına gelir. “İlginç bir yaratık” olarak merak duyan zihinlere verecek bir cevabı yoktur. Hayvan yaşamlarının anlatıldığı belgesellerde olduğu gibi bu davranışlarında muhtemel bir dizge, düşünce bulunsa da insan biçimli bir yapı içinden anlaşılması mümkün olmayan bir karmaşaya sahiptir. Tekrar eden hareketlerden belli olan bir mizaç ortaya koysalar da bunu kestirmeden içgüdülerin sonucu diyerek adlandırmak mümkün değildir. Ama bilinmeyen bir güdüyle veya keyfi gerçekleşen gidiş ve gelişleriyle beraber kendi anlatısını da yanında getirir.

Karasu metinlerinde ışık veya zemin koşullarının anlatıyı mümkün kılması gibi kediler de neyi ifade ettiği belli olmayan hikâyelerle yazıya karışrlar. Kedi türünden olmayan canlılar ya içeride ya da dışarıda kaybolur, onlar için anlatılacak pek bir şey kalmaz geride. Şehirlerin hemen altındaki lağımın debisi arttıkça bir başka canlının daha “kesinliğin ötesine çoktan çıkıp gittiğini” düşünebiliriz. Ortadan kaybolmuş veya ölmüş hayvanlara, bitkilere rastlamak başka bir zamanın izi gibi belirir. İzlerini bırakmayan hayvan, başka bir yaşam alanının ve onunla bağdaşık bir zamanın da silinmesi demektir. Kırılğan, vahşi veya dirençli de olsa dirim ortaklarının yaşam

dünyaları “karardıkça” tuhaf insani yapıların dışında etraf “bomboş” kalır: “Hayvan da yoktu, kuş da, böcek de yoktu ortalıkta. [...] Bitki de yoktu burada. Ağaç yok, yeşillik, fundalık yok, çalı, çırpı, diken, sap, tohum, yoktu. [...] Toz yoktu havada, yerde toprak yoktu” (2017: 94).

Kendinde Kedilerin Zamanı

Genellikle yanlış yerlerde karşılaşan insan ve hayvanlar birbirlerinin yolunu keserler, diğerini köşeye sıkıştırırlar. Her yer büyük kentlerin uzantısı olduğunda şehre inen hayvanlar mutlaka “kısıtılır”. İnsan da gayrimeskûn yerlerde hayvanın eziyetine maruz kalır. Söz gelimi *Bir Ortaçağ Abdalı* öyküsündeki adam böyle bir hayvanla ne yapacağını bilemez. “Kuşağının katları içinde” yaşayan bu “hayvanı kuşanmak” onun için işkenceye dönüşür. Abasında taşıdığı hayvan tarafından rehin alınır; ihtiyaçlarına karşılık bulmadığında hayvan onu içeriden kemirmeye başlar. Birbirine uyumsuzca karışan canlıların yüklemeleri dile gelir: “Abayı delip derisini kazıyan, etine geçen cırnakları, dişleri; bu yırtılma, delinme acısını” (2017b: 54) yaşayan abdal, gövdesinde taşıdığı hayvanın neye ihtiyaç duyduğunu anlamaya çalışır. Hayvanın ne istediği sorusu “zaman aşırı” bir cevaba sahiptir. Gövdesini kemiren canlı kendisiyle zamandaş olmasını bekler. Diğer türlü abdal neyi arzuladığını bilemez. Bedeninde ortaya çıkan yaraları başka bir çağa geçitler gibi açılır. Zamanda yolculuk için, duvarlar arasında, zeminde bir gedik, “örselenmiş” yerler bulup oradan geçmesi gereklidir.

Başka bir varlığa dönük ihtimam; basitçe ona acımak, merhamet etmek veya sevmekle değil, onunla zamandaş olmakla da mümkündür. Gövdesini, zihnini diğerine rehin bırakmakla sağlanabilir. Başka bir hayvanla, bitkiyle veya insanla dirimin ilkelerine uygun ve dolayısıyla sahici bir ilişki, derin yaraları göze alabilmekle olanaklıdır. Kendisini dirimden ne kadar uzak tutarsa yaranın derinliği de o nispette artar. Yerine ve zamanına, “bir çağa kapanıp kalmak”, kendisiyle aynı kalmakta ısrar edenler için geçerlidir. Bu gediksiz, kapalı alandaki hayvanlar da bir kendilik ortaya koyarlar. Orada huzurla var olabiliyorsa diğerlerini de kendisine benzetmiş demektir; evcil hayvanlarla etrafını bezemiş, korular, bahçeler yaratmış olmalıdır kendisine. Bir başka hayvanın yer-zamanına dâhil olmayınca ona gösterilen ilgi de yersiz olabilir. Örneğin *Korkusuz Kirpiye Övgü* öyküsünde, caddelerde gezinen bir kirpiye rastlayan birisiyle, kirpinin zihni içinden üst üste binmeyen iki ayrı hikâye okuruz. İki bilinç akışının karşılaşmasının öyküsü birbiriyle karşılaştırılmaz.

Çoğunlukla bir tarafın zararına sonuçlanacak şekilde karşı karşıya gelenler aynı zaman ve mekânın belirlenimlerine dâhil olamazsa biri diğerini yok edene kadar huzur bulamazlar. Örneğin *Yengece Övgü* hikâyesindeki yengeç, “yavaş yavaş insanın karnını, ciğerlerini yer bitirir” veya insana yakalanmış yengecin “kendisini tutanı kıskaca alması ya da kurtulması” olanaksızdır (2017b: 78). “Yengeç gururu” onun

evcilleşmesine izin vermez; kendi zamanında, çağında, coğrafyasında diredir. Böyle olunca da ya anlayışsızlıktan, kayıtsızlıktan ya da doğrudan korkudan öldürülür. Benzer şekilde vahşi tabiatın sakinleri hayvanlar da aralarına karışan insanlara zarar verebilirler. Ama yaşam alanları insanca dünya büyüdükçe daralır, soyları tükenmediyse kendilerini yanlışlıkla kente inmiş bulurlar veya dünyalarını bölüp geçen bir otoyoldan karşıya geçerken can verirler. İnsanlar onların yaşam kaynaklarını başka yerlerde saklayıp biriktirdiklerinden oralara doğru yola çıkmak zorunda kalırlar.

Herhangi bir varlığın bir başkasıyla karşılaşması ve diğerine dönük ihtimamı genelde iki tarafa da iyi gelmez. Kedi ve insan arasındaki ilişki biraz istisnaidir. Diğer türlü başkasına rehine olma veya ona rehin düşmek gibi iki durumdan birisi gerçekleşir. Ama her koşulda bu rehinlikte ne kendi yer-zamanını ne de diğerininkini tecrübe eden, ara bir zaman ve yerde, gedikte, oyukta, örselemiş bir zamanda sıkışmış bir fail ortaya çıkar. Kedi gibi kendi zamanı ve yerinde ikamet etmeyi bilmeyenler başkasına doğru meylederken süregelen bir kendilik kaybı tecrübe ederler. Bu yüzden “ötede, ileride, gelecekte” olmaktan ziyade şimdi ve burada var olan kediler kendilerine özgü bir mizaç sergilerler. Kedinin bu kadar kendinde davranması, başkasının yer-zamanına göz dikmemesinden ileri gelir. Bu sebeple kendinde bir canlı olarak kediye “bencil” veya “nankör denilemez”.

Kedilerle mesut şekilde birlikte olmak, onlara doğru bir mesafe ve açıdan yaklaşmak isteyen insan, hâlimden memnun böyle bir hayvana beklentiden uzak yaklaşmalıdır. Karasu, insanların kediler dışında diğer canlılara “kedi sever” gibi davranmamasını tembihler. Kuşkusuz insan türünden bir hayvan benzeri yaratık olmasından diğer varlıklara insan biçimli açıdan bakar. Diğer yandan kedi kedi biçimli, kirpi kirpi biçimli bakar. Ama onların bu açıları çok belirleyici değildir. İnsanca bir varoluş diğer açıları yok saymakla, başka zamanlar ve yerlerle çatışmakla yaratılabilir; rehinliği göze almaktan çok ona direnmekle mümkün olabilir. Ama insan bu çabasını bir var kalma direnişini olmaktan çıkarıp keyfi bir eziyete dönüştürmeye açık belki de tek canlıdır. Kendisiyle dirim arasına yerleştirdiği koruyucu katmanlar, onu diğer canlılarla kurduğu birleşik bedenden uzaklaştırır. Yeniden aynı gövdeye dâhil olmak için kendisine yarattığı sayısız uzuvlardan kurtulması gereklidir. Gönüllü gerçekleşmeyen bu değişimse ancak başka bir varlığın onun parçalarını kesmesi, koparmasıyla olanaklıdır.

Hayvanların Işığı

Karasu anlatılarında insanın gözlerinin neyi seçtiği önemlidir ancak kedi kimi işlerini “karanlığa bırakır” (2016d: 31). Işığın geldiği veya karardığı aralıktan gelip yazıya katılır. Gözlerine bağımlı değildir o kadar. Onların bakış açılarına karışmak mümkün olmasa da herhangi bir hayvan veya bitki, anlatıların figüran unsurları değildir. Bazen metnin asıl oyuncusuna, kendisine de dönüşebilir. İnsan ve dirim arasında bir bağ

olduklarından, anlatılanı böldükleri zaman bile ona biçim ve muhteva kazandırılar. Sadece canlılara değil cansızlara da böyle davranılmaz. Onlar etraftayken insan ne yapıyor gibi bir soru yersizdir. Çünkü başka varlıkların yönelimleriyle işaretledikleri büyük bir varlığın belirtileri arasında, kendi derdine, eylemine, geçmişine odaklanmak hakikatsiz, inandırıcı olmaktan uzak bir yazıya dönüşür. Karasu kişilerinin acemi bir belgeselci gibi ortalıkta gezinmeleri biraz da bundandır. Etrafta bir hayvan varsa orada duyulması ve düşünülmesi gereken daha önemli bir şeyler var demektir. İnsanın dramı, bu sırada açılan, açıklık kazanan dirimle ilişki biçimlerinden ayrı düşünülemez. Yazı da bunun imkânlarını keşfeden ve yaratan bir duyum ve ifade alanıdır.

Kılavuz'daki Gümüş gibi kedilerin karanlıkta da öyküsü devam eder: "Karanlık sokaktan kedi sesleri geliyordu" (2009: 22). Bu durum, onların tekinsiz veya şüphe altında görünmelerine de neden olur. *Gece*'de anlatıldığı gibi karanlıkta yaşam sürebilmek kötücül bir meleke de sayılabilir. Dirimin karanlık tarafında varlığını zorlanmadan sürdürebilmek, bir çeşit habis mizacın işareti olabilir. Kedi gibi çok farklı aralıklara girip çıkabilen; solucanlar, fareler veya kuşlarla eşit uzaklıkta olabilen bir canlı biraz da korku vericidir. Birden ortaya çıkınca sadece nereden geldiği değil hangi çağdan belirdiği de belirsiz kalabilir. Hem dirim parçası veya paydaşı hem de dirimin belirtisi olan kedi, diğer varlıklarla da iyi geçinir. Her tür ışıktaki, zeminde, zamanda, mevsimde, seste, kokuda rahat eder. Dirimin karanlık tarafından uzak durmaması değişken varlık koşullarında yolunu kolayca bulmasını sağlar. Birçok başka hayvan böyle olsa da kedinin insanca olan ve olmayan dünyalar arasındaki rahat geçişleri ona fazladan bir ayrıcalık kazandırır. O da yollarda ezilip, eziyet görse de kendisi gibi olurken insana yakın durabilen istisnai bir canlıdır. Evcilliğin tembelliği ve gevşekliğiyle kendini kaybetmez. Ama karanlık tarafta da yolunu kaybetmeden ve fazla yorulmadan evine dönebilir. Ne diğer hayvanlar gibi varlığın vahşi tarafında hayatta kalma mücadelesi verir ne de insanın dizi dibinde karanlığa dönük bağışıklığını yitirir. Kendisinin neyin işareti olduğunu yorumlamayı bilen insan için de karanlığın unutulmasına izin vermez. Işık, toz, ses, koku, soğuk, sıcak gibi o da içeri girdikçe unutulmaya açık her şeyin duyusunu beraberinde getirir.

Ancak başka bir dünyanın duyusu içeridekilerin hikâyelerini böler ve zamanla bir tek bu belirtiler anlatılmaya değer görülür. Başkasına hayatında sahici bir konukseverlikle alan açan herkesin başına bu gelir. Kendisi hakkındaki hikâyeler eksilir, başkasının belirtileri boşalan satırlara yerleşir. Ben diyebildiğim bir hayatın içinde ilginç ve yeni şeylere ait satırların yerini yavaşça yer değiştiren bir varlığın anlatımı alır. İçeri giren belirli türden görüngülerin, yeni roman türünde bir eserde gibi tasvirlerine yer açılır; ışık hangi açıdan ne şiddetle girdi, ses ne kadar uzaktan geliyor, zemin ne durumda, mevsime göre hava ne kadar sıcak veya soğuk gibi. Duyular, düşünceleri, duyguları ve hafızayı öncelemeye başlar. Duyan, düşünen, düşleyen, anımsayan, duygulanan bir zihinde duyulabilir olan ayrıcalık kazanır. Zihin, belli türden duyuları yakalamak üzere yeniden biçim alır. Daha doğrusu kendine dönmüş, dünyanın odağına yerleşmek üzere olan, rahatça ben diyen bir benliğin düşüncelerine ve belleğine taşınan duyular

bu özgüvenin olanaksız olduğunu sürekli hatırlar: “Düşündü uzun uzun. Geçmiş tarıyordu. Sıcak ile toz tekrar esti odanın içine, bu havanın pişkin kokuları ile beraber. [...] Işıklarla beraber balkon kapısından içeri serin bir uğultu dolduğunu hatırlıyorum» (2009: 30, 38). Böylece duyular, düşünen, hatırlayan veya düşleyen birisinin kendisine dışarıdan bağımsız bir metafizik içine kapatmasına, orada türlü olay örgüleri, retorikler, şahsi masallar yaratmasına izin vermez.

Dirimin işaretleri böyle içeri girince duyusu ulaşana rağmen anlatılan ne varsa hakikatsiz olur. Çünkü içeri girenlerle birlikte öykü tazelenir, nefes alır. Öykü soluksuz kalmam diye olan bitenler sürekli yeniden anlatılmaya ihtiyaç duyar. Orada anlatıcıya başka bir şey nazar eder, sesini duyurur artık: “Karanlık mavilik ağır ağır döndü bana doğru... Boş, koyu bakışlı” (2009: 36). Karanlık içeri baktığında, yazının sadece kadrosu ve peyzajı değil, mizanpajı da değişir. Fakat böyle biçim kaymaları, bozulmalarına rağmen Karasu gibi kullandığı dilin yasalarına hassas bir yazarlık tavır anlaşılabilir. Noktalama ve dil bilgisine takıntılı bir anlatıcı, anlatılanın biçim ve muhtevasıyla uyumsuz bir kaygı içinde görünür. Örneğin Beckett’in yaptığı gibi dilin yapısının da anlatıya koşut şekilde bozulması, biçimsizleşmesi beklenebilir. Şekilsizleşen bir yaşamın içinde fazla tertipli bir üslup anlaşılabilir. Fakat belki de kenarlarını yitiren bir yaşamın tasviri içinde onu bir yandan da korumaya, güvenceye almaya dönük bir yönseme gibi anlaşılabilir. Ama bazı satırlar, birazdan kendi canına kıyacak bir kimsenin üzerindeki çıkarıp özenle katlayıp kenara bırakması, ölüm sahnesini tertipli bırakma gayreti gibi de anlaşılabilir. Böyle ifade etmesi, bilinç akışının tek bir zihnin üretimi olmasına neden olur. Tüm anlatı varlıkları, Karasu’nun özenli diliyle konuşur, düşünürler. Söz gelimi Leylâ Erbil’in her farklı kişide ayrı şekiller alan bilinç akışına rastlanamaz. Çözülmekte olan bir hayatın dile gelişi de kurallıdır. Kişiler, karşılaştıkları durumlardan bağımsız tertipli olmayı becerirler. Birçok varlık iç içe geçip, karışsalar da dilleri karışmaz. Üst bir anlatı dili kendisini dayatır. Bu durumda Karasu’nun yazar, anlatıcı ve anlatı kişisini birbirine karıştırmanın “tehlike”sinden söz etmesi temelsiz kalır. Ama çoğu zaman dilsiz, ifadesiz başkalarıyla karşılaşmaları anlatan bir yazıda böyle bir dil kullanımı anlaşılır sayılabilir. Çünkü onları buluşturan yazarın dil bilgisi dışında simgesel bir alanı yoktur. Diğer yandan anlatıda yeni tipografik düzenler içinde italik yazılar, içeriden başlayan satırlarla başka bir metin katmanı da açılır. Orada anlatıcının o zamana kadar anlattığına koşut bir başka yazı parçası başlar sanki. Yazı biçimindeki kaymalar sonucunda yeni bir katman açılır. Varlığın farklı seviyelerine nazır olan başka yazılar iç içe ilerler. Üstelik bu katmanların nedeni olan karanlık herhangi bir öykü saklamadan, “cevapsız” bir boşluk gibi bakar. Kendi belirtileri onun yerine konuşur: “Ses yaklaşmış, hızlandı. [...] Karanlık güldü o zaman; kısa ağlar gibi” (2009: 37).

Kedi, uysallıkla gelip otursa da “karanlık yükünü” yanında getirir. Bir kedinin yarattığı ortam içinden aydınlık ötesine bakmak bir pencereden dışarıyı izlemek veya denizin içerisinde derin ve karanlık bir uzama karışmak gibidir. Aşına bir varlık içinden sonsuza dair bir görünürlük parçası yanı başımıza kadar sokulur. Anlatıcının

bedenli varoluşu da dirimle içerideki insanca dünya arasında böylece durur. O da bir pencere, aralık gibidir.

Karasu kişileri beden taşıdıklarını belli ederler. Arzulayan, sevi peşindeki mizaçları yanında, sürekli etraftaki kokulara, ışık ve renk oyunlarına, seslere açık ve duyarlı olmaları da bu durumun işaretidir. Gözler nesnesini uzaktan sorumsuzca izlemez. Görülen şey, olayların arasına karışmaya bir davettir. Bakışlar devamında seslere, kokulara, dokunuşlara dönüşür. Duyulara açık kişiler, diğer hayvanlardan farksız şekilde, zemini yoklayan, günün ve mevsimin değişimlerine açık bir bedenle gezindiklerini belli ederler. Dirim belirtileri bu bedende bir heyula gibi cisimleşir. Aydınlık düzene alışkın şeyler düzeni üzerinde bir “basınç” oluşur. Diğer yandan kendi zaman ve yerine fazlaca tutunan kimseler için, özellikle hava kararınca hayal edilen bu büyük yaratık bir karabasana neden olur: “Hava sıcaktı. Sıcakta karanlık havanın bir arı karnı gibi inip kalktığını, soluduğunu duydum. [...] Üzerime vücut biçiminde bir ağırlık çöktü. [...] Kendimi kapkaranlık, siyah ışıklı bir boşlukta duydum” (2009: 50).

Dirimin belirtilerine odaklı bir beden ve onun azaları, gündelik yezamanı unuttuğu ilginç şekilde hangi zamanda ve yerde olduklarını daha iyi ayırt eder. Böyle işaretler, kuru gürlüğün, gevezeliklerin, uğultuların altında kaybolmuş bir tabiatı ortaya çıkarmaya yardımcı olur. Bu sırada güncel hikâyeler, görüşler, kanaatler kararır. Çünkü bu iki farklı tabiatın sadece birisi duyulabilir, ayrı duyulur eşiklere sahip sesler gibi. Heidegger’in *Dasein*’ı gibi kendi tarafındaki boşboğazlığa kulağını tıkamadan, varlığın hiçbir şey anlatmayan sesine kulak verilemez. Gündelik sözü ve onun öznesi “herkes”ten uzak duramayan, kendini dinleyen, çok kısıtlı birkaç cümleyi duyar ve sürekli onları tekrarlar. Oysa susmak, temaşa etmek, dirimin herkes konuşurken duyulmayan, fark edilmeyen işaretlerine yer açar. Dirim, bir ölüdoğa temsili gibi değildir; konuşur, görür, seslenir, temas eder. Edilgen bir tabiat parçası değil, kendine özgü eylemleri olan bir heyuladır: “Üst üste yığılan insanların şekilsiz bir yığın haline geldiğini görür” (2009: 57).

Başka seslerdeki uğultuyu açığa çıkararak ve “bütün seslerin üzerinde yükselen [...] karışıklığı çözmesi beklenen ses” belli bir anlam dayatmadan kendisini duyurur, görünür kılar ve her koşulda bir dokunuşa tercüme edilir. Bu ışıklı ses “floresan, renkli, neonlu ışıkları” da kendi yalınlığıyla geçersiz kılar. “Karanlığın sınırları” olduğu, bu temel ışıklanma veya seslenişin dokunuşuyla belli olur. Mutlak karanlığın ve aydınlığın bu sırada duyulanın kipleri olduğu anlaşılır. “Gerçeklikle aydınlığın bağıntısı” yeniden yapılanır böylece. Artık kalıplaşmış aydınlıkları karartan dirimin dokunuşu, sesi ve ışığı, yeni bir düşünmeye, düşlemeye, anımsamaya ve duyuma yer açar. Orada sadece insanın değil, hayvan ve bitkinin de payı olan toplu bir fikrin varlığı belirir. “Karanlık ve soyutun birbirine bağlanması” bozulur ve aydınlıkla somut arasında yeni alakalar kurulur. Kediler de orada “soyutlama” yapabilir artık. “Gerçeklerimizin aydınlık hikâyeleri” ve kalıp anlatımların yanında karanlığın hissesi de duyulur. Kedi, karanlıkla bağlantısı sayesinde farklı bir düşüncenin faili olur. Soyutlama, karanlığa sokulan bir zihin içinden üretilir; kedilerin arada gidip geldiği

bir muhitin bilgisiyle. Tüm hayvanlar bu karanlıkla bağ kursalar da onlardaki mutlak ifadesizlik ne tür bir soyutlama içinde olduklarını anlamaya izin vermez. İnsanın bu karanlıkla bağını görünür kılamaması duyuşal tecrübeden yoksun ifadeci anlatılara yer açar. Oysa insana sokulan kedinin soyutlamaları “sanki”, “galiba” gibi edatlar yardımıyla dile getirilebilir. Bu kuşku payı, insanca dünyanın fikirleriyle onlarınkini karıştırmamak içindir.

Hayvandaki Başkalık

Hayvan dünyasına inandırıcı şekillerde bakan bir yazar onun dışarıdan tasvir edilebilen hareketlerini duymaya çalışır, yorumlamaz. Bu sırada mümkün olduğunca nicel tariflerle anlatır tesadüf ettiklerini; “Hangi hızla yol alıyor?”, “Ne tür fiiller içinde?”, “Ses çıkarıyor mu?” gibi sorulara basit karşılıklar içinden dile getirir. Anlatıcı onlarla irtibatı çoğunlukla duyular üzerinden kurmaya çalışır; belleğine, imgelemine, akıl yürütme yetisine mümkün olduğunca başvurmaz; ne muhayyileye ne de müdrikeye güvenir. Eğer ona insani bir vasıf atfedecekse de bir şüphe payı mutlaka bırakır: “Bir ağacın altında bir inek bağlı duruyordu. [...] Canı sıkılıyor olmalıydı” (2017d: 134). Hayvanlar veya bitkiler; ifadesizlikleri bir şey anlatmayan, etkin eylemlerden uzak halleriyle orada gerçekleşmeyen olaylara işaret ederler. Özellikle hayvanlar, ortaya çıkmasalar da başka yerler ve zamanlarda büyüyen olayların işaretleri, belirtileri gibi kendi mütevazı izlerini arkalarında bırakır, “anlamsız sesler” çıkararak dolaşırlar.

Karasu anlatılarına karışan herhangi bir hayvan öyküsüyle esas anlatıyı bölse de kendi dünyasında kapalı kalmaya devam eder. Örneğin anlatıcı kedinin arkasına düşmez. Neyi niye yaptığını anlamaya çalışmaz. Başka bir dünyanın sakini olarak, anlaşılmaz ama kısmen duyulur dünyasında onu rahat bırakır. Sadece kedileri değil, bir sokak, mahalle için de böyle kendine özgü, mahrem bir yer-zaman açılabilir. Her var olan “değişik doğrultular, boyutlar içinde” görünür. Ama dışarıdan bakışlar veya akıl yürütmelerle anlaşılamayan varlıklar arasındaki ilişkiler nahif bir ilgiyle de ele alınmaz. Birbirine yabancı dünyaların sakinleri karşılaştıklarında çoğunlukla diğerleriyle çatışmaya başlar. Biri diğerini anlamayan bu varlıklar genellikle uzlaşmaz, birbirlerini yok etmeye çalışırlar. Karasu’nun yüklemeleri bu çatışmayı çok farklı şekillerde tasvir eder; dalmak, kesmek, delmek, parçalamak, oymak, yarmak, koparmak veya saplanmak gibi. Yazının dünyası başkasına merhametli görünse de insan-sevmez, *misantrophe* bir üsluba sahiptir. Dirim ortakları birbirlerine uyumlu karışabilecekleri bir mesafede bulunmazlar. İnsan bir yana herhangi bir canlıya ayrıcalık tanımayan dirim, huzurlu birleşme ve bireyleşmelere izin vermez. Kimsenin kendi amacını zorla gerçekleştirmesine imkân tanımaz. Bunu fark eden anlatıcı “başka şeylere bakmaya, başka şeylere önem vermeye” çalışır. Dirimin diğer parçalarıyla arasındaki duvarların, pencerelerin yanında merdivenleri, geçitleri, oyukları, patikaları da bu bakış sayesinde

fark eder. Birçok varlığın oluşumunda hissesi olan bir inşaat da doğal olarak biçimsizdir; belli bir türün faydasına genişlemez. Bu yüzden Karasu metinlerinde gereksizce büyük ama işlevsiz çokça yapıya rastlarız. Yapı unsurları yanlış planlanmıştır.

Çok farklı canlıların hissedarı olduğu dirim gibi bir yapıda mimari bir taslak bulunmaz. Çünkü bu inşaatı yukarıdan görececek bir mimar yoktur. Son bulmayan bu tasarıma hep başka gündemleri olan yaratıklar dâhil olurlar. Bu tasarıma katılan canlılar kendilerini diğerlerinden ayıracakları duvarlar veya diğerlerine karışabilecekleri açık kapılar, pencereler bırakılsın isterler. Böyle yapılar tam olarak kimin çıkarına yerleştirildiği belli olmadığından çarpık ve tuhaf görünürler. Pencereler duvarlara açılır, merdivenler boşlukta son bulur, odalar ışığa açık değildir, evler dalgalı zeminler üzerinde yükselir. Yapıyı içine yerleşmeye aday birçok yaratık çekiştirir, genişletir, daraltır; “insan ile hayvanın ilkel birliği bütün gücüyle egemen olur” (2017d: 28). Çoklu dünyaların sakinlerini bir arada tutmaya aday yapıları anlatmaya girişen bir metin de sürekli tasarım hâlinde, taslak olarak kalmayı göze alır. Çünkü yapıların ve yazıların herhangi bir ölçüye göre tamlığının, sağlamlığının sağlanmasını yapmak mümkün değildir. Kendisi de canlı bu yapıda insanla karşılaşan diğer yaratıklar “insanca duygu ve düşünce kırıntıları”yla anlaşılacak varlıklar değildir. Ama yazı, dirimin ortada bir belirti gibi de olsa bulunmasını, çekilmemesini mümkün kılar. Işık, zemin, hayvanlar, bitkiler ve onlar arasındaki ilişkilere dair süregelen bir ilgiyle kurulur.

İnsanın da yer aldığı büyük canlılığın veya dirimin parçaları arasındaki uyumlu ilişkiler, karşılıklı sevgi olmadan mümkün değildir. En azından bir tarafın diğerine rehine olmayı göze alarak sevmesi gereklidir. Diğer türlü her bir varlık diğerinden korkar, nasıl onunla ilişki kuracağını bilemez. Karşılaştıkları zaman diğerine saldırmak veya kayıtsız kalmak iki muhtemel fiil olur bu durumda. İnsanda “hayvan karşısında genelleşmiş bir korku” çok çeşitli biçimlerde varlığını duyurur. Bir diğer hayvanı doğrudan yok etmese bile türlü dolayimler içerisinde onun yaşam alanını bozarak bu korku verici yaratıkları hayatından çıkarabilir. Ona olağan koşullarda öğretilen; ayrı kalmanın, ayrılmanın ve sevmemenin türlü biçimleridir. Çok erkenden öğrenilebilecek temel nitelikte olan “başkasıyla karışma” bilgisinden haberdar değildir.

Doğrudan kötülük kadar “öteki üzerindeki gücümüze” yaslanarak “yersiz iyilikler” içine girmek hayvanlara yaşamında yer açmayı bilmeyenin yapabileceği bir başka eylemdir. Kıyıcı davranış, hayvanı ilkel bir düşmanlığın parçası yaparken yersiz iyilik onu “oyuncağa, nesneye” dönüştürür. Böyle bir iyilik diğerindeki insanca olmaktan uzak başkılığı görmekten uzaktır. Diğer yandan kötülük aynı varlığı mutlak başkalık, düşman, habis bir yaratık saymaktan ileri gelir. Gereksiz iyilikler dünyadaki hayvan, yararlı olması, kurallarımızı öğrenmesi beklenen başka tabiattan bir canlı sayılır. İnsan “kendi izdüşümünü” ısrarla karşısındakinde arar. Karasu’nun metni, kediler nazarında bu ikisinden ayrı bir ilişki kipinin olanaklı olduğunu gösterir. Kedisi Bibik, onun yazı yazmasına izin vermediğinde, “makinenin işlemlerini önlemeye çalıştığı” (1994: 74) özellikle böyledir. Bu koşullar altında ortaya çıkan metinlerde

anlatıcının tasarımlarına boyun eğmeyen anlatı yapısı fark edilebilir. Bibik, böyle zamanlarda başkallığını duyurur ve yazarın elinden ifadesine kavuşmaya çalışır.

Kaynakça

- Karasu, Bilge. *Altı Ay Bir Güz*. İstanbul: Metis, 2018a.
— . *Gece*. İstanbul: Metis, 2017c.
— . *Göçmüş Kediler Bahçesi*. İstanbul: Metis, 2017b.
— . *Kılavuz*. İstanbul: Metis, 2016c.
— . *Kısmet Büfesi*. İstanbul: Metis, 2016a.
— . *Lağım-laranası ya da Beyoğlu*. İstanbul: Metis, 2017d.
— . *Narla İncire Gazel*. İstanbul: Metis, 2016d.
— . *Ne Kitapsız Ne Kedisiz*. İstanbul: Metis, 1994.
— . *Öteki Metinler*. İstanbul: Metis, 2016b.
— . *Susanlar*. İstanbul: Metis, 2009.
— . *Troya'da Ölüm Vardı*. İstanbul: Metis, 1991.
— . *Uzun Sürmüş bir Günün Akşamı*. İstanbul: Metis, 2017a.